

VI. Sándor pápa és a művészetek

A katolikus egyház idei kerek évfordulói között egy ötszáz évvel ezelőtti esemény is figyelmet érdemel: 1492-ben került VI. Sándor néven minden idők egyik legvitatottabb egyénisége a pápai trónra. A spanyol származású Rodrigo Borgia igazi reneszánsz uralkodóként inkább államférfiúi és hadvezéri erényekkel jeleskedett, mintsem elhivatott főpapi életet élt volna.

V. Miklós (1447—1455) óta a pápák a világi olasz fejedelemségek szellemében éltek és cselekedtek. Nem volt ez másként III. Calixtus (1455—1458) esetében sem. Alfonso Borgia egyházjogász volt és Valencia püspöki székéből került a pápai trónra. III. Calixtus tevékenységének középpontjában a törökellenes keresztes háború megszervezése állt. De még ennél is nagyobb buzgalommal igyekezett az első Borgia-pápa az Egyházi Állam főbb pozícióit rokonaival és katalán párthíveivel betölteni. Ezért csinált már 1455-ben az akkor 24 éves unokaöccséből bíborost. Rodrigo Borgia ügyes diplomáciai érzékkel, erkölcsi és vallási gátlások nélkül követte politikai céljait, vált csakhamar a legtekintélyesebb bíborossá, több pápa alkancellárjaként működött. Eközben Rodrigo Borgia egy világi reneszánsz herceg életét élte.

1492-ben megnyílt a főpap számára az út a pápai trón felé, a konklávé egyhangúlag választotta Rodrigo Borgiát Isten legfőbb földi helytartójává. VI. Sándor továbbra is mindent a politikának rendelt alá, célja a Borgia-család itáliai hatalmának a kiépítése volt, felfogásában a pápaság már nem volt több, mint a legjelentősebb itáliai fejedelemség. A pápa hatalmát először az Egyházi Államban szilárdította meg, helyreállította az elődei alatt meglazult közbiztonságot, főként spanyol híveivel töltötte be a vatikáni adminisztráció állásait. VI. Sándor fia, Cesare Borgia bíboros hozta létre a pápai zsoldoshadsereget, a katonákat főként a svájci kantonokból toborozták.

A Borgiák távlati célkitűzése egy örökletes itáliai királyság megteremtése volt. Az itáliai hegemonia megszerzésére a pápa elsőszülött fia, Cesare révén törekedett. 1493-ban Cesare kardinális lett, de öt évvel később visszalépett a papi hivatástól, hogy teljes erővel a világi politika szolgálatába álljon. Cesare Borgia volt 1513-ban Macchiavelli fejedelmének mintaképe. A firenzei író Cesare gátlástalan kegyetlenségét szükségszerűségként kezelte, mely az egyetlen út egy egységes olasz monarchia megteremtéséhez. Az itáliai városállamoknak azonban még nem volt érdekük a politikai egység, a versengésben és nem az összefogásban látták jövőjüket.

VI. Sándor nem csak politikai hatalmának kiterjesztésével foglalatoskodott azonban, a földi hívságok egyikét sem vetette meg, élvezte az életet. A Borgiák Itáliában is mindvégig őrizték spanyol nyelvüket és kultúrájukat, hogy olasz művészeket és tudósokat foglalkoztattak, azzal a pápai udvar illetve Róma elvárásainak tettek eleget, de az is igaz, hogy az olasz kultúra ekkor lényegesen magasabb fokon állt, mint a spanyol.

A nagy egyházszakadás után, V. Miklós pápasága alatt emelkedett Róma ismét a művészeti és szellemi központ rangjára. V. Miklós neves humanista

lévén maga gondolta ki Róma teljes újjáépítésének nagyszabású tervét. A programnak azonban csupán töredéke valósult meg: a Vatikán megnagyobbítása, egyes templomok restaurálása és a Szent Péter-templom terveinek elkészítése. A munkákat V. Miklós utódai folytatták, a következő mintegy kétszáz évben szinte minden pápa adott megbízást vatikáni illetve római építkezésekre.

Noha VI. Sándor maga nem volt humanista, nem fordított olyan nagy figyelmet a művészetek és tudomány pártolására mint például a Rovere-pápák IV. Sixtus (1471—1484) és II. Gyula (1503—1513), mégis több jelentős műalkotás készült pontifikátusa alatt. Elődeihez hasonlóan VI. Sándor is támogatta a római ásatásokat, melyek révén egyre több antik művészeti emlék került a felszínre és szolgálhatott a reneszánsz művészeinek mintául. Ekkor ismerték meg az első, úgynevezett groteszkeket, azokat a fantasztikus növényi és figurális elemeket egyesítő dekoratív falfestményeket, melyeket a cinquecentóban előszeretettel utánoztak. Ugyancsak a Borgia-pápa alatt találták meg a klasszikus görög művészet egyik csúcspontjaként számon tartott Belvederei Apollónt egy 2. századi római márványmásolat formájában. A szobor ma a Vatikáni Múzeumban látható.

VI. Sándor első dolga volt, mikor beköltözött a Vatikáni palotába, hogy új termeket válasszon lakosztályául az előző pápáéké helyett. A részben újonnan épített, egy sorban elhelyezett hat helyiségből álló Appartamento Borgia különleges művészettörténeti jelentőségét gazdag freskódíszítése adja. A falfestményeket az umbriai Bernardino Pinturicchio készítette, aki 1480—82 között Perugino segédjeként dolgozott a Sixtus-kápolna freskóin. Több római templomban is találunk Pinturicchio-képeket. 1492—95-ben dolgozott a mester a Borgia-lakosztály egyházi témájú, részben szimbolikus freskósorozatán, melynek dekoratív részeinél tanítványai is segítettek.

Az első terem egy nagy előcsarnok, melyben Pinturicchio még kevés alakot festett saját maga, itt tartotta VI. Sándor audienciáit, a falakat pápaelődeinek portréi díszítik. Ezt három téglalap alakú terem követi, melyek freskói már az umbriai mester sajátkezű munkái, végül pedig a VI. Sándor által emeltetett torony zárja le az együtttest: ebben kapott helyet a pápa hálóterme és magánkápolnája. A középső három helyiséget keresztboltozat fedi, festett stukkódíszei címereket, allegóriákat és prófétaalakokat ábrázolnak. Az első terem falain Jézus életéből vett jelenetek láthatók. Az ajtó fölötti kép itt a *Föltámadást* mutatja, amint Krisztus sírjából kiemelkedik, előtte Sándor pápa térden állva imádja. A pápa kövér és érzéki alakja kitűnő jellemábrázolásra vall. A szemközti falon, egy másik ajtó fölött a kis Jézust ölében tartó *Madonna* modellje Vasari szerint Giulia Farnese, az idős pápa utolsó szenvedélye volt.

A következő termet a szentek életéből vett történetek díszítik. Az Alexandriai Szent Katalin elítélését ábrázoló képen a császár Cesare Borgia vonásait mutatja, az uralkodó kíséretében a művész VI. Sándor környezetének több jelentős személyiségét örökítette meg. A császár kíséretében van turbánnal a fején Bajszid, a szultán testvére is, aki a pápa és a török hódító barátságának zálogaként tartózkodott Rómában.

A negyedik helyiségben a hét szabad művészet allegóriái láthatók. Itt a leglátványosabb a színek gazdagsága: arany, sötétkék és vörös árnyalatok ellenpontozzák egymást. Az egykori hálólhelyiség és kápolna (a Hit szobája) freskóinál Pinturicchio egy korábbi módszert követve a képmezőt egészen kicsi egységekre bontotta, hogy ily módon az ellentétes színek ne ütközzenek túlságosan. Ezek-

ben a termekben szibillákat és prófétákat, illetve apostolokat és prófétákat a Hit terjesztőiként ábrázolt a mester.

VI. Sándor az Angyalvárban is építtetett magának néhány helyiséget, ezekben Pinturicchio a Borgia-pápa uralkodásának főbb eseményeit örökítette meg a fal-festményeken. Ezeket a freskókat ma csak korabeli leírásokból ismerjük, nem maradtak fenn. A századfordulón VI. Sándor az Angyalvár és a Szent Péter bazilika között sugárutat nyitattott, így járulva hozzá Róma reneszánszkori kiépítéséhez.

A bíborosok és a pápa rokonai is számos jelentős művészt foglalkoztattak. 1499-ben Sforza bíboros meghívására költözött az építész Donato Bramante Milánóból Rómába. 1502-ben kezdte el a mester a Gianicolo dombján egy kis körtemplom, a Tempietto építését. Különösen a kupolakialakítása gyakorolt döntő hatást a római építészet további fejlődésére. Bramante római munkásságának javarésze azonban már II. Gyula pontifikátusának idejére esett.

Cesare Borgiának bőkezű mecénásként sikerült Leonardót is a maga szolgálatába állítania. 1502-ben Leonardo Cesare hadmérnöke és barátja lett, művészeti tevékenységet viszont nem folytatott Cesare megbízásából. Leonardo nem lakott Rómában, egész Itáliában utazgatott, fő tartózkodási helye ezekben az években Firenze volt.

VI. Sándor lányát, Lucrezia Borgiát is felhasználta politikai céljaira, háromszor házásította ki. Lucrezia 1501-ben lett Alfonso d'Este felesége és 18 évet élt a ferrarai udvarban, ahol számos humanistát és művészt gyűjtött maga köré, köztük Lodovico Ariosto költőt. Latin nyelvű költeményekben imádta a humanista Pietro Bembo a hercegasszonyt.

Lucrezia, akárcsak apja, rajongva szerette az ékszereket, gondozta az Este-család kincseit és több aranyművest foglalkoztatott. Közel négyezer darabot tartalmazott Lucrezia kincstárának leltára. 65-ös szám alatt található például egy hímzett Borgia-cimer: egy aranyvásznon egyik felén gyöngykoszorú, a másikon egy bika tarsollyal, gyönggyel keretezve. Lucrezia soha nem érezte magát ferrarainak: gyermeket szült a városnak, munkálkodott érte, és ezért megbecsülést kapott cserébe, de szeretetet soha. Kedvenc udvarhölgyei spanyolok voltak, öltözködésében és életvitelében is mindvégig őrizte a spanyol kultúrát.